

Vijf dagen inspraak over kerncentrales

'U hebt uw ziel aan de duivel verkocht'

José van der Sman

Vijf avonden lang konden afgelopen week de inwoners van mogelijke vestigingsplaatsen voor nieuwe kerncentrales zich laten voorlichten over wat hen te wachten staat. Wat door het ministerie van Economische Zaken bedoeld was als een reeks rustige avonden mondde uit in onverwacht fel protest. Een reportage van José van der Sman.

'Ik è m'n eigen wè even achter m'n oare 'ekruwd toen a'k die uutnöödigenge kreeg om wee 's te komme proaten over de twidde kerncentrale. 'K za een bitje besodemieterd weze om m'n eige wee een oare an te litte naaien, docht ik. Dat rotchien komt 'r tòch...' Al meteen op de eerste avond in Borssele maakten de aanwezige Zeeuwen vorige week duidelijk waar de pijn zit die tot zulke heftige emotionele uitbarstingen heeft geleid tijdens de vijf voorlichtingsavonden over de potentiële vestigingsplaatsen van twee nieuwe kerncentrales. Wat door het ministerie van Economische Zaken bedoeld was als rustige avonden waarop de bevolking, onder het genot van een gratis kopje koffie, zou worden voorgelicht over wenselijkheid van een kerncentrale in hun buurt, mondde uit in een week van fel protest. Als rotte eieren hebben de vijf leden van het voorlichtingsteam de woede, frustratie, minachting en angst van de tegenstanders van kernenergie in het gezicht geslingerd gekregen. En daarmee hebben zij de eerste klappen opgevangen van het terzijde schuiven van de uitkomst van de Brede Maatschappelijke Discussie over kernenergie. De hartstocht waarmee die klappen werden uitgedeeld, doet vrezen voor de toekomst. Want één ding is in de voorlichtingsweek wel duidelijk geworden: de Anti-Kernenergie Beweging is nog altijd springlevend. En vast van plan de door regering en parlement voorgenomen bouw van twee kerncentrales te verhinderen.

Wantrouwen

'Kernenergie is voor veel mensen ongrijpbaar. Het is kanker, kernbommen en afval voor duizenden jaren. Heel angstig. De mensen voelen dat heel diep. Zo verklaarde minister Winsemius begin dit jaar tegenover een verslaggever van het *Nieuwsblad van het Noorden* nog de onrustgevoelens onder de bevolking na het bekend worden van de nieuwe kernenergieplannen. Het 'NIMBY-

Locatie Borssele

Maandagavond. Ten minste de helft van de vierhonderd mensen in de gymnastiekzaal van het ontmoetingscentrum in Heinkenszand heeft enorme kartonnen oren op het hoofd geplakt. De regering, zeggen ze, heeft hen een oor aangenaaid door ondanks de uitkomst van de Brede Maatschappelijke Discussie, tòch kerncentrales te willen bouwen. De voorzitter belooft aan het begin van de avond dat er 'ruimte is voor emoties', en dat heeft hij geweten. De emoties van de Zeeuwen lopen hoog op, en de ruimte ervoor wordt desnoods schreeuwend en scheldend opgeëist. De vijf panel-leden worden bestookt met vliegtuigjes, gevouwen van de formulieren waarop men schriftelijk zijn vraag had kunnen indienen. De man die opstaat om te zeggen dat het een schande is dat alle argumenten vóór een tweede kerncentrale in Borssele onmiddellijk de grond in worden geboord, krijgt toegeschreeuwd: Terecht!!

De meeste mensen zijn niet gekomen om te luisteren, maar om gehoord te worden. De boodschap is duidelijk: men wil geen tweede kerncentrale in Borssele; men wil niet eens de eerste; men wil helemaal geen kernenergie in Nederland.

'Wat denken jullie wel, dat je het Zeeuwse klootjesvolk zo gemakkelijk kunt belazeren?', schreeuwt een oudere man woedend. De aanwezige Zeeuwen blijken zich als tweederangs burgers behandeld te voelen, omdat in hun relatief dunbevolkte provincie al meer gevaarlijke zaken gevestigd zijn: 'Een NAVO-munitie-opslagplaats in het Sloegebied. Opslag van LPG in Vlissingen. Een kerncentrale in Borssele. En nu nóg een kerncentrale in Borssele. Laten ze eens wat van die rotzooi bij Den Haag zetten! Maar dàt doen ze niet, want één Hagenaar weegt op tegen wel vier Zeeuwen.'

Ook angst speelt een belangrijke rol. Er wordt door de regering met het leven gespeeld, zegt een oudere vrouw, en zij waarschuwt dat de vele strenggelovige Zeeuwen dat niet zomaar meer zullen accepteren. Later schreeuwt een jonge vrouw wanhopig: 'Maar als er iets gebeurt, en de wind staat in mijn richting, dan ben ik er geweest met mijn twee kinderen. Dan zijn we DOOD! En geen God die me dan nog kan helpen.'

'Aanvaardbare risico's', 'weloverwogen beleidskeuzes', 'economische voordelen', 'aantrekkelijke werkgelegenheidsvooruitzichten', 'verwaarloosbare straling': de sussende uitspraken van de panel-leden gooien slechts olie op het vuur in de zaal. De hele avond is in de ogen van het publiek niet meer dan een 'poppenkast', een 'spel van leugen en bedrog', een 'laatste stuip trekking'. Jan de Vries, voorzitter van de Zeeuwse Milieufederatie, noemt het niveau van de avond 'primitief'. 'Dat komt omdat er vanavond betrekkelijk veel buurtbewoners in de zaal zitten, die niet veel verstand hebben van kernenergie maar wèl erg bang zijn. Je moet niet vergeten dat het ongeluk met de kerncentrale in Harrisburg veel mensen hier bewust heeft gemaakt van het gevaar dat zij lopen. Ze gaan nog niet zover dat zij de sluiting van de bestaande centrale eisen, maar een tweede erbij is wel het andere uiterste.'

Hoe de Zeeuwse angst en woede zich in de toekomst zou kunnen gaan uiten, durft hij niet te voorspellen. 'Aan de Oosterschelde-acties hebben we kunnen zien dat de Zeeuwen bereid zijn ver te gaan. Maar eerlijk, ik weet niet wat er nog van kan komen.'

Locatie Moerdijk

Dinsdagavond. GELUL. Twintig minuten lang danst het bordje over het witte trampolinescherp waarop in de stampvolle Sporthal in Zevenbergen de voorlichtingsfilm van de overheid vertoond wordt. Van premier Lubbers of minister Van Aardenne is alleen iets te zien tussen de vijf letters door, en horen kan men hen al helemaal niet. Duizend mensen klappen, fluiten, schreeuwen en zingen in het donker tot de presentator Wim Nijman de laatste woorden heeft uitgesproken: '... Om u een mening te vormen over deze zaak bent u hier bijeen'.

Ook in de omgeving van locatie Moerdijk heeft het overgrote deel van het publiek zich reeds een mening gevormd, en heeft men geen behoefte meer aan voorlichting van de overheid. 'Een sprookje', zegt een oudere man achter de zaalmicrofoon. 'Het lijkt wel alsof ik hier een sprookje hoor verkondigen'. En hij stelt zijn vragen: Waarom wordt de gemeenteraad en bevolking van Dordrecht niet bij de inspraakprocedure betrokken?

syndroom', noemde hij het. 'Dat gevoel van: *Not In My Back Yard*'.

Dat angst een belangrijke rol speelt in het debat over kernenergie – vooral ook bij mensen die in de buurt van Borssele, de Moerdijk, de Noordoostpolder, de Maasvlakte of de Eems wonen – is dus inmiddels ook door de overheid erkend. Bij de voorlichting vorige week werd daarmee rekening gehouden, evenals met het feit dat vrijwel iedere geïnteresseerde Nederlander op de hoogte is van het ongeluk met de kernreactor in Harrisburg. 'Het risico van een ongeluk is natuurlijk nooit volledig uit te sluiten', bekende daarom elke avond weer drs. G. Verberg, directeur-generaal Energie van het ministerie van Economische Zaken. 'Maar het risico van een ongeval is zó klein, dat regering en parlement het een *aanvaardbaar* risico achten.' Geduldig legde hij keer op keer uit dat juist vanwege het heel kleine risico van een kernongeval de overheid heeft gezocht naar locaties met een kleine bevolkingsdichtheid.

Maar dat er in het slechtst denkbare geval maar dertienhonderd in plaats van dertien-duizend doden zullen vallen, bleek nauwelijks een troost voor de toehoorders die bij een eventuele ramp tot de slachtoffers zullen behoren. Alle geruststellingen, berekeningen en onderzoeksrapporten ten spijt was het niet mogelijk het publiek van de vijf avonden te overtuigen van de 'aanvaardbaarheid' van het risico dat zij eventueel gaan lopen. Vooral omdat woordvoerders van de Stichting Natuur en Milieu, de Vereniging Milieudefensie en de Waddenvereniging de toehoorders andere, en veel minder geruststellende cijfers en onderzoeksresultaten voorschotelden.

'Ik doe niet mee met uw spelletje om de mensen hier angst aan te jagen', reageerde ir. J. Versteeg van de Kernfysische Dienst toen hij door Klarisse Nienhuys, voorzitter van de Waddenvereniging, met de conflicterende cijfers geconfronteerd werd. 'Angstaanjagende verhalen over de verschrikkelijke gevolgen van ongevallen hebben meer te maken met verspreiding van publiciteit dan van radioactiviteit', liet directeur-generaal Verberg zich op een van de avonden ontvallen. Zijn relativerend bedoelde opmerkingen dat het verkeer nu eenmaal ook riskant is, en de chemische industrie ook niet volkomen veilig genoemd kan worden, hadden een averechts effect. Ze voedden slechts het wantrouwen.

De diepe kloof tussen voorlichters en publiek gaapte heel duidelijk in Borssele, toen prof. dr. D. van Bekkum, directeur van TNO, op een vraag van een jonge vrouw over het risico van kanker als gevolg van straling antwoordde: 'Het leven zit nu eenmaal vol gevaren.' Het was pas de eerste avond; de voorlichters leerden snel dat het publiek van dergelijke opmerkingen of kwinklagen niet gediend was. In de loop van de week bleven ze verder ook uit. Maar de antwoorden op vragen over de gevolgen van ongelukken, van verhoogde radioactieve straling, het risico van kanker, van vergiftiging van drinkwater en bodem, werden niet geloofwaardiger, getuige de reacties uit de zaal.

Is het waar dat mensen rond Borssele, waar al een kerncentrale staat, meer last hebben van blaskanker dan anderen, zoals ze in het Dijkzigtziekenhuis in Rotterdam beweren? Dat weten we niet, want we hebben in

Waarom wordt er wél rekening gehouden met de drinkwatervoorziening van Amsterdam, maar niet van Rotterdam (de Biesbosch)? Waarom wordt er gesjoemeld met cijfers van 1981 over de bevolkingsdichtheid rond de Moerdijk? Waarom moet de bevolking de lasten dragen van het financiële debâcle van de Moerdijk? Waarom is er geen studierapport beschikbaar over de gevolgen voor Shell Chemie en andere omringende bedrijven als er een ongeluk met de kerncentrale zou gebeuren? Waar blijven trouwens de rampenplannen? Wie gaat de waardedaling van het onroerend goed in de omgeving vergoeden?

Antwoorden is niet of nauwelijks mogelijk. De panel-leden worden weggekapt, uitgejouwd en zelfs uitgescholden: 'Deze hele schertsvertoning heeft mij ervan overtuigd dat de heren achter de tafel een stelletje goedbetaalde SCHOFTEN zijn', aldus een vrouw halverwege de avond. 'Huurlingen', zijn het, 'arrogant, aanmatigend en dom'.

Als Hans Sleewenhoek probeert met een redelijk woord en een kwinkslag de kokende zaal tot bedaren te krijgen, schreeuwt iemand hem toe: 'Je bent hier godverdomme niet met een televisiespelletje bezig, je moet de zaak wél serieus nemen.' Als het panel-lid Verberg, directeur-generaal Energiezaken van het ministerie van Economische Zaken, de wanorde in een bizijn 'gezellig' noemt, is de maat helemaal vol. Het betoog van ir. Versteeg van de Kernfysische Dienst over de veiligheid van de Nederlandse kerncentrales wordt overstemd door de carnavaleske muziekbond die met de melodie *Het is de schuld van het kapitaal* de pauze forceert.

Tien uur, van voorlichting is nog niets terechtgekomen. Tijdens de koffie vormen duizend mensen grote en kleine groepjes die schande spreken van de eenzijdige informatie, de onbeantwoorde vragen, de 'belazerij'. Ten minste de helft van het hen geeft gehoor aan de oproep om 'af te taaien', omdat het toch allemaal 'geen enkele zin heeft'. Men neemt zich voor om in de toekomst alleen nog te praten over acties om de bouw van een kerncentrale tegen te houden, zoals 'bezetting van het terrein'. Atoomvrijstaat roept mensen op om land te kopen. Ook mijn deftige buurvrouw op de tribune is het beu: 'Ach, de heren weten niets beters te doen dan een aantal miserabele instellingen te poneren. Daarmee kom ik ook geen stap verder, ik kan net zo goed naar huis gaan.' Gedecideerd klemt ze de dure voorlichtingsmap en alle tegenpamfletten onder haar arm, en verlaat de zaal.

Locatie Noordoostpolder

Woensdagavond. Een meisje gaat de zaal rond met een bakje citroenschijfjes en de woorden 'Proef vanavond de zure bijmaak van inspraak'. Rookbommen en rotjes worden tussen de stoelen gegooid en jagen de oudere dames en heren de stuipen op het lijf. De herrie is oorverdovend, als in een voetbalstadion op het moment dat het beslissende doelpunt gezet wordt: gillen, klappen, fluiten en ratelen. Ballonnen zweven door de ruimte, de muren zijn behangen met grote kleurrijke spandoeken. De Noordoostpolder is al voordat de heren van het forum de zaal betreden buiten zinnen. Als zij achter de tafel plaatsnemen worden zij onmiddellijk van de zaal gescheiden door een enorm spandoek met het opschrift **KERNENERGIE NEE BEDANKT!**

Drie kwartier duurt het voordat Hans Sleewenhoek eindelijk in staat is boven de herrie uit te schreeuwen dat er eerst een filmpje vertoond zal worden. Vanavond is de projector zo hoog geplaatst dat de lichtbundel niet meer afgedekt kan worden met borden en handen. Niet dat het iets uitmaakt: zo'n twintig demonstranten gaan voor het scherm staan en draaien het gewoon weg. Vanavond zien we Lubbers en Van Aardenne vaag geprojecteerd op een muur van schoon metselwerk. Dat wordt ook de organisatoren te gek, dus film uit en licht aan. Dan maar koffiepauze, het is inmiddels negen uur.

De voorlichters van Economische Zaken gebruiken de tijd om de bedoelingen van de actievoerders te doorgronden. Ja inderdaad, het is de opzet de voorlichtingsavond onmogelijk te maken. 'Wat ze gisteren niet gelukt is, hebben wij in een uurtje voor elkaar gekregen: de heren stappen op', zegt een meisje glunderend. 'Zullen we dan maar naar huis gaan?' vraagt een jonge man luid. 'Ja, gaat u maar', antwoordt voorlichter F. Sanders. Goedschiks lukt het echter niet, en daarom wordt kwaadschiks politie ingezet om de herrieschoppers te verwijderen. Hardhandig worden tientallen mensen door een grote schuifdeur naar buiten gesleept, tot ontsteltenis van het publiek. De voorlichtingsavond kan beginnen, in een zaal die blauw ziet van de rook, en door de kapotgevallen koffiekopjes, omgeslagen bloemstukjes en scheefgetrokken tafelkleedjes een even vermoeide indruk maakt als de vijf forumleden en hun voorzitter. En weer, voor de derde achtereenvolgende avond, functioneren alleen de microfoons op het podium en hapert de geluidsinstallatie in de zaal. De vragen en opmerkingen van het publiek zijn aanmerkelijk moeilijker te verstaan dan de antwoorden van de overheid, en dat doet de sfeer beslist geen goed.

De beledigingen vliegen over en weer. Klopt het dat de heren ieder vijftienhonderd gulden per avond krijgen, vraagt een man. 'Nee', zegt Verberg van EZ. 'Wij krijgen twee flessen wijn en een doos bonbons voor onze vrouwen. 'Had die flessen dan maar vast opgedronken, dan hadden we hier misschien de waarheid te horen gekregen', is de repliek. Ir. Versteeg van de Kernfysische Dienst krijgt te horen: 'U hebt uw ziel aan de duivel verkocht. En waarom? Omdat u een jonge vent bent die hogerop wil. Carrière maken is alleen mogelijk als je danst naar de pijpen van de atoomlobby!' Versteeg krijgt een kleur als een boei, maar reageert verder niet. En weer tegen Verberg: 'Wat zeg je later tegen je kinderen als er een ramp gebeurt? Daar heb ik voor gezogd, maar *ich habe es nicht gewusst?*' Het is de eerste keer dat ik hem kwaad zie worden. 'Met mijn privéleven heeft u geen bal te maken!'

Nederland helaas nog geen kankerregistratie, antwoordde Van Bekkum. Maar het lijkt mij onwaarschijnlijk, zo voegde hij eraan toe, want er is in andere landen ook niets over bekend.

Is het waar dat ongeboren kinderen veel gevoeliger zijn voor radioactieve straling, en daarom een verhoogd risico lopen? Ja en nee, reageerde Van Bekkum. De foetus is gevoeliger, maar de extra dosis straling is te klein om gevaarlijk te zijn. 'Er worden alleen maar lozingsvergunningen afgegeven voor hoeveelheden die ongevaarlijk zijn. Ja, ik weet dat sommige deskundigen het oneens zijn met de cijfers over wat gevaarlijk en ongevaarlijk is, maar er zijn altijd en óveral wel deskundigen te vinden die het ermee oneens zijn.'

Waarom is er bij de locatie Moerdijk geen rekening gehouden met het feit dat de Biesbosch het drinkwaterbekken van Rotterdam is? vraagt een man in Zevenbergen. Verberg geeft toe dat dit een van de minpunten van deze locatie is – net als de betrekkelijk hoge bevolkingsdichtheid. Maar Versteeg van de Kernfysische Dienst voegt eraan toe dat de Biesbosch alleen besmettingsgevaar loopt bij een grote ongevallen en een grote neerslag in radioactiviteit. Daarvoor moet bovenop de wind uit het zuidwesten waaien, en niet uit het noordoosten, zoals meestal het geval is.

In Emmeloord vraagt een vrouw waarom er geen informatie is over de gevolgen van het neerslaan van radioactieve stoffen in het bodemslib van het IJsselmeer. In de Verenigde Staten heeft dit immers al tot gevaarlijke situaties geleid? Versteeg reageert, zoals gebruikelijk, met een lang betoog over vergunningen, toegestane lozingshoeveelheden en controlemechanismen. Maar de kern van de vraag: of het neerslaan van radioactieve stoffen in het bodemslib gevaar oplevert voor dier en mens, blijft onbeantwoord.

Afvalprobleem

En dan was er natuurlijk het afvalprobleem, iedere avond weer. Speciaal voor deze kwestie was ir. B. Hageman van de Rijks Geologische Dienst aanwezig, en zijn antwoord luidde: 'We hebben inmiddels een tijdelijke oplossing voor een periode van tien tot vijftig jaar gevonden voor de opslag van het radioactief afval. Binnen die tijd zal het probleem definitief opgelost zijn. Althans, de huidige stand van kennis maakt het bijzonder waarschijnlijk dat het probleem dan is opgelost.' Het publiek wil dit niet zomaar aannemen en Hageman geeft toe: 'De kans dat er helemaal geen *aanvaardbare* oplossing voor het radioactief afval bestaat is theoretisch natuurlijk niet onmogelijk. De uitslag van een onderzoek kan nu eenmaal nooit van tevoren vaststaan. Maar de huidige stand van zaken is zeer vertrouwenwekkend en daarom is het groene licht voor de bouw van twee nieuwe centrales niet onverantwoord.' Van Bekkum voegt hieraan toe dat hij persoonlijke de voorkeur geeft aan een bovengrondse opslag van radioactief afval, omdat het dan altijd te meten en controleren blijft. Bovendien: 'De omhullingen zijn zo goed dat bovengrondse opslag absoluut ongevaarlijk is.'

De rampenplannen, of liever gezegd het ontbreken van rampenplannen, was een ander zwaarwegend discussiepunt op de voorlichtingsavonden. Zowel in Zevenbergen als Den Briel stelden werknemers in de chemi-

Locatie Maasvlakte

Donderdagavond. 'Bij al die rotzooi die hier al staat, moet daar nou ook nog een kerncentrale bijgezet worden?', vraagt een jonge vrouw in de grote sporthal van Brielle. 'Als u de rotzooi in de zaal bedoelt, dan denk ik van niet', laat directeur-generaal Verberg zich ontvallen. Hij ontlokt met zijn grapje een hoop agressie: 'Vuile vieze kankerlijer, krijg de pleuris', klinkt het uit de zaal. 'Laten ze eerst de mensen die niks te vreten hebben maar eens te eten geven, vuile rot VVD'er!', zegt een oudere vrouw. En een jonge man: 'Ga toch naar huis klootzakken, dit is een farce. Ze kunnen dat geld voor die voorlichtingscampagne net zo goed meteen in de sloot mieteren.'

Maar verder valt het mee in Den Briel. Na de inmiddels gebruikelijke schreeuw-, fluit- en joelpartijen aan het begin van de voorlichtingsavond zijn de honderd meest luidruchtige tegenstanders van kernenergie opgestapt om elders een alternatieve voorlichtingsbijeenkomst te houden. Blijven over de meer bedaarde, maar – zoals later zal blijken – niet minder kritische belangstellenden, en een overdaad aan politie in uniform en burger. Die staan, benen wijd en armen over elkaar, rustig de zaak in ogenschouw te nemen tot een jongen iets te boos op het podium af stormt en een glas water op de tafel omstoot. In een oogwenk springen er zes mannen boven op hem en voeren hem spartelend de zaal uit.

Het incident duurt maar een minuut, maar typeert het nerveuze en explosieve karakter van de voorlichtingsavonden. En weer denk ik bij mezelf: als er nu al een politiecordoon gelegd moet worden rondom vijf ambtenaren die niet meer doen dan voorlichten, waar gaat dit dan eindigen?

De film kan ook in Brielle niet vertoond worden, omdat er borden voor de lichtbundel worden gehouden en na tien minuten een vrouw de stekker uit het stopcontact trekt. Maar verder is dit de enige avond waarop zowel de mensen in de zaal als de leden van het forum zich enigszins verstaanbaar kunnen maken en soms zelfs kunnen uitpraten. De discussie wordt wel bemoeilijkt door het feit dat voorzitter Sleeuwenhoek de zaalmicrofoons naar believen aan- en uitschakelt, en zo regelmatig de vraagsteller het weerwoord ontnemt of onmogelijk maakt. Een dame met een goed gefundeerde vraag over het ontbreken van rampenplannen wordt op deze manier de pas afgesneden en dat maakt haar – en ook de zaal – zo kwaad dat zij Sleeuwenhoek toebijt: 'U daar met uw vingers aan de knoppen, u manipuleert de zaak. Daarmee bewijst u inderdaad dat protestants-christelijke strottehoofd te zijn waarvoor u door Jan Blokker in *de Volkskrant* wordt uitgemaakt.' Van schrik belooft de voorzitter zijn leven te beteren.

In de pauze legt een jong echtpaar uit waarom het in Brielle rustiger is dan in Borssele, Zevenbergen of Emmeloord: 'De mensen in deze omgeving zijn al helemaal murw. Iedere dag is je tuintafel zwart van het roet of andere rotzooi. Als het stinkt en je maakt je zorgen, dan komen ze even meten en zeggen dat er niks aan de hand is. Zo word je alsmaar afgescheept. Heel vaak begint er een sirene te loeien. Je schrikt je lam, maar dan blijkt het toch weer gewoon vals alarm te zijn. Ach weet je, de meeste mensen maakt het niks meer uit. Als de wind van het westen komt kunnen ze aan dit kapot gaan, als ie uit het noorden komt aan dat. Een kerncentrale erbij, wat maakt het nog uit?'

Locatie Eems

Vrijdagavond. Als het aan de politie van Uithuizen had gelegen, had ik de vijfde en laatste voorlichtingsavond niet kunnen meemaken. Want: 'De zaal is vol.' Journalist? Niks mee te maken. Politie-perskaart? Niks mee te maken. Vijfde avond? Niks mee te maken. Met een zelfverzekerde grijns laat de agent die de leiding heeft van operatie 'Bewaak-het-horecacentrum-De Unie' even zien dat hij de baas is. Met de grimmige herdershonden van zijn mannen valt al helemaal niet te praten. Alleen de tact en het geduld van een welwillende voorlichter van Economische Zaken dringen door tot de harde kop van de Groninger, maar dan nog moet ik stiekem de achteringang nemen om de agent gezichtsverlies te besparen tegenover de tientallen buurtbewoners die evenmin naar binnen mogen.

'Een uiterst pijnlijk incident; was niet de bedoeling', zegt de man van EZ, die er helemaal niets aan kon doen. Eens te meer plagen mij sombere gedachten over wat zo mooi heet 'de maatschappelijke kosten van kernenergie'. Als nu al politiehonden hun tanden moeten laten zien om mensen uit horecacentrum De Unie in Uithuizen te

weren, wat moet er dan straks allemaal ingezet worden om de bouwput in de Eemshaven af te schermen?

'Een politiestaat, dat komt ervan', roept een jongeman juist op het moment dat ik eindelijk de zaal betreed. 'Moet je hier nou eens kijken, de hele zaal zit barstens vol met stillen. Voor me een rij, achter me een rij. Ik voel me hartstikke bedreigd, ik durf niet eens m'n naam te noemen. En er is nog geen stukje beton gegoten!' De burgemeester, zelf beslist geen voorstander van een kerncentrale in de buurt, moet sussende woorden spreken en beloven dat er zoveel mogelijk mensen worden binnengelaten. 'Maar ik heb instructies van de brandweer, en als er ongelukken gebeuren ben ik verantwoordelijk', legt hij uit. 'En wie is er verantwoordelijk als er iets met een kerncentrale gebeurt?', roept iemand achter in de zaal. 'Je weet hoe ik daar over denk', antwoordt de burgemeester.

De Groningers in de zaal zijn niet minder taai dan die erbuiten: drie uur lang houden ze het vol een oorverdovende herrie te produceren, ondanks herhaalde verzoeken van mensen in de zaal om ermee op te houden. 'Laat ze toch gewoon antwoord

sche industrie de vraag wat precies de bedoeling is als er een ongeluk met de kerncentrale gebeurt. Versteeg antwoordt dat er – net als in Borssele – een zodanig waarschuwingssysteem voor de industrie op de Maasvlakte ontworpen zal worden, dat de bedrijven in het geval van een ongeluk ruimschoots op tijd gewaarschuwd zullen worden.

'Ben je soms helemaal gek geworden?', roept een man in de zaal. 'Denk je dat het afschakelen van een chemisch proces een kwestie is van een knop omdraaien? Dat kost dagen tijd man!'

Inwoners van Den Briel en omgeving ergeren zich aan het feit dat er met geen woord gerept wordt over de gebrekkige infrastructuur die het onmogelijk maakt om te vluchten als er op de Maasvlakte een ramp uitbreekt. De wegen zijn zo smal dat ze nu al op een zomerse dag van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat verstopt zitten. Hoe moet dat dan als er paniek uitbreekt? Of krijgen we straks weer zo'n zogenaamd rampenplan in de bus, zo'n foldertje waar alleen maar in staat dat ambtenaar A zich bij ambtenaar B moet vervoegen en zij samen naar C moeten gaan. Wat de vingers betreft komen ze niet verder dan het advies dat we te allen tijde een paar rolletjes plakband in huis moeten hebben om de kieren van ramen en deuren mee af te sluiten.'

Het antwoord van Versteeg luidde: 'Dat is inderdaad het beste wat u in dat geval kunt doen: binnenblijven en de kieren dichtplakken. Dat is natuurlijk een beetje moeilijk voor de mensen die op het strand van Hoek van Holland zitten, maar tsja, die moeten dan toch weg zien te komen. Dan moeten ze maar over de vluchtheuvel rijden of zo.' De zaal hapt naar lucht, maar Verberg reageert: 'Dit is een belangwekkend punt wat hier naar voren wordt gebracht. Ik hoop dat u dit schriftelijk herhaalt en bij het Inspraakpunt inlevert, want ik weet zeker dat het zal worden meegenomen in de overwegingen.' Het zal niet de enige keer zijn dat hij zich aan deze reddingsboei vastklampt.

Geld speelde eveneens een belangrijke rol. De kosten van kernenergie, de kosten van een ramp. Directeur-generaal Verberg van Z stelt dat de kostenraming voor de bouw van een kerncentrale – 3,5 miljard gulden – reëel is. Ja, ook de ontmantelingskosten zijn meegerekend. Maar deskundige tegenstanders blijven hem avond aan avond plagen met de vraag waarom dan toch in alle andere landen, zoals de Verenigde Staten, België en West-Duitsland, de kosten van de bouw van een kerncentrale altijd minstens vijf miljard gulden blijken te zijn. Uiteindelijk erkent hij dat het te maken heeft met de berekeningsmethode, de dingen die wel en niet gerekend worden tot de bouwkosten. Kijk, als je een huis gaat bouwen dan moet je natuurlijk altijd heel goed op de aannemer blijven letten. Berekeningen vooraf zijn altijd onzeker. Maar Economische Zaken heeft de beste cijfers gegeven, de meest aannemelijke cijfers. Bovendien, die cijfers zijn niet eens zo

geven op de vragen, dan gaan ze vanzelf wel af', poogt zelfs Herman Damveld van de Groningse Milieufederatie, en aanvoerder van het verzet.

Maar het mag niet baten. Naar de vragen uit de zaal wordt wel geluisterd, maar de antwoorden van de forumleden zijn alleen verstaanbaar als je beide oren dichtknijpt. Dit levert op een gegeven moment het komische tafereel op van een hele rij ambtenaren en notabelen die allemaal met hun vingers in de oren zitten. Maar één opmerking hebben ze in ieder geval wel te

belangrijk. Want als straks uit de offerte zou blijken dat een kerncentrale duurder is dan een vergelijkbare kolencentrale, dan moet je hem natuurlijk gewoon niet bouwen. Daarom ook heeft de regering gezegd dat de elektriciteitsbedrijven in dit geval hun eigen verantwoordelijkheid moeten nemen. Neemt u nou maar van mij aan: u kunt het volste vertrouwen hebben in de berekeningen van de elektriciteitswereld, want als het mis gaat dan zitten zij op de blaren.'

Maar ook hiervan is het publiek niet te overtuigen. Verschillende keren valt het woord RSV, en dan zwijgt het voorlichtingsteam beteuterd. Ook de werkgelegenheidsargumenten (170-250 vaste arbeidsplaatsen, zes jaar bouw, de spin off-effecten) maken weinig indruk. In Uithuizen zegt een jonge man: 'De laatste jaren is de werkloosheid in Oost-Groningen alleen maar gestegen, en nou komen jullie ons even een worst voor de neus houden. Nou, meneer Verberg, je kunt beter naar huis gaan en hollé bolle Gijs adviseren de hele zaak maar te vergeten, want het volk wil het niet.'

'Ik ben werkloos', zegt een andere man, 'maar ik heb nog liever dat mijn uitkering gehalveerd wordt dan dat ik in zo'n kerncentrale moet gaan werken.'

'Immoreel'

Maar de grootste pijn was politiek van aard: de beslissing van regering en parlement om de uitkomst van de Brede Maatschappelijke Discussie naast zich neer te leggen en toch de bouw van nieuwe kerncentrales door te zetten. Ondanks het advies om een beslissing hierover uit te stellen omdat er op dit ogenblik in Nederland geen maatschappelijk draagvlak is voor de ontwikkeling van kernenergie. Inspraak met uitzicht leidt tot inspraak zonder inzicht', zei een man in Emmeloord, en hij noemde het regeringsbeleid 'immoreel'. Eerst vragen ze wat we willen en dan smijten ze het in de prullenbak!

'Ja', sust Verberg, 'ik begrijp dat het een hele vervelende ervaring is als je voor niets al die energie hebt gestoken in de Brede Maatschappelijke Discussie. Maar het was nooit bedoeld als referendum...'

En later: 'Ik begrijp dat u heel argwanend bent geworden na de ervaring met de BMD, maar het kan heel goed zijn dat de regering ditmaal uw mening heel zwaar zal laten

verstaan gekregen. Al die ingenieurs, doctorandussen en professoren daar voor in de zaal, denken jullie soms dat je die boerenlullen in het noorden wel even wat kan komen voorliegen? Nou dat lukt niet hoor. Omdat jullie zelf zo stom zijn geweest om de bewijzen van al dat gekonkel van jullie te laten stelen, weten we nu precies hoe de zaken ervoor staan. Dat het parlement het heeft laten passeren is alleen maar een bewijs hoezeer het volk geminacht wordt. En daarom hebben jullie het recht verspeeld om door het volk te worden aangehoord.'

wegen... Maar ik waarschuw opnieuw: Inspraak is iets anders dan de besluitmacht hebben. Die ligt bij de regering en het parlement, dat is nu eenmaal zo geregeld in onze parlementaire democratie. Dat is ook het probleem van de afstand tussen u en de regering, dat u hierover van mening verschilt. Klarisse Nienhuys van de Waddenvereniging waarschuwt in Emmeloord: 'Dit is een vorm van democratie en voorlichting die is geïntroduceerd door het kabinet-Van Agt en die ons geen andere keus meer biedt dan burgerlijke ongehoorzaamheid. Net zolang en net zoveel tot de prijs van kernenergie zo hoog wordt, dat zelfs u ze niet meer wilt, meneer Verberg.' In Groningen geeft hij pas antwoord: 'Protesteren is eenieders goed recht. Binnen de grenzen van onze rechtsstaat is burgerlijke ongehoorzaamheid geoorloofd.'

Aan het eind van de week, vrijdagavond, als de stoelen al worden opgestapeld en de zaal aangeveegd, zegt hij vermoed: 'Ik begrijp het wel, dat ze zo boos zijn. Er is tenslotte weer een stap gezet in de richting die ze niet willen. Heb je trouwens ook gemerkt hoe iedere avond toch zijn eigen karakter had: Borssele afwachting, met grote oren om te luisteren. Zevenbergen vrolijk, met die muziekband. Emmeloord grimmig, zoals ze in de polder zijn. Brielle zakelijk, ze stapten gewoon na een uur op. En Groningen taai, een wedstrijd wie de sterkste was. Maar verzet hebben ze zich allemaal.'

Verzet hebben ze zich allemaal, avond aan avond. Voor zover vorige week viel waar te nemen is er op geen enkele locatie een *aanvaardbaar* maatschappelijk draagvlak te vinden voor de bouw van een kerncentrale, om dat omstreden woordje zelf maar eens te gebruiken. 'Ik verkoop geen zekerheden maar waarschijnlijkheden', liet Verberg zich ergens in de loop van de week ontvallen. Waarschijnlijk geen ongelukken, waarschijnlijk geen kwalijke gevolgen van de centrale hoeveelheid radioactieve straling, waarschijnlijk goedkopere energie, waarschijnlijk een definitieve oplossing voor het radioactieve afval, waarschijnlijk geen relatie tussen onze kernenergie en kernwapens, waarschijnlijk gunstige werkgelegenheidsontwikkelingen. Ik weet na deze week in ieder geval heel zeker dat dit waarschijnlijk niet genoeg is om veel Nederlanders van hun NIMBY-syndroom te verlossen. [1]